

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Wermlands Län

TILL

KONGL. MAJ:ET

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

SCÖCKRODIA,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1840.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Wermlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Wermlands Län

TILL

KONGL. MAJ:ET

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

SCÖCKRODIA,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1840.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
Länets allmänna beskaflenhet.....	6.
Invånarne.....	7.
Näringar.....	9.
Jordbruket.....	9.
Boskapsskötsel.....	9.
Skogarne.....	10.
Bergsrörelsen.....	10.
Tackjernstillverkningen.....	11.
Stångjernssmidet.....	11.
Manufaktursmidet.....	12.
Fabriker, Bruk och öfriga Näringar.....	12.
Binäringar.....	12.
Handel i Landet.....	13.
Politisk Författning.....	14.
Kammarverk.....	14.
Statsbidrag.....	15.
Politie.....	15.
Skolor.....	15.
Hälsovård.....	15.
Fattigförsörjning.....	15.
Sparbanker.....	16.
Veterinär-Inrättning.....	16.
Städer.....	16.

Underdånigste Berättelse!

Då jag nu, enligt nådig föreskrift, i underdånighet aflemnar Berättelse om tillståndet i Wermland under de fem åren från och med 1833 till och med 1837, torde det Nädigst tillåtas mig att åberopa hvad jag om Länet och dess Näringar i allmänhet omständligen yttrat i mina fyra föregående femårsberättelser.

Under de år, som denna underdåniga Berättelse omfattar, har Länet, dock lyckligtvis endast till några få orter och kort tid varit hemsökt af den härjande cholera-farsoten, äfvensom det lidit af svaga skördar åren 1833, 1836 och i synnerhet 1837, samt det sednare året jemväl af en för afsättningen af provinsens hufvudsakliga produkter, jern och trädvaror, ofördelaktig konjunktur. Missöden, som åtminstone under åren, då de inträffat, skapat många bekymmer både för jordbrukaren, närings-idkaren och funktionärerne, i flere Församlingar mångdubblat fattigpersonalen och således verkat hämmande på det allmänna väståndet. Detta oaktadt har man härunder icke bemärkt för någon längre period ett stillastående i industri och näringar, utan tvärtom ett nästan oafbrutet arbetande att förbättra och utvidga i synnerhet jernhandteringen och trädvaruhandeln, samt såmedelst vinna en ersättning för lidna förluster.

När cholera-farsoten sommaren år 1834 först utbröt i åtskilliga af Länets hamnar bland besättningarne å fartyg kommande från Götheborg, der sjukdomen redan förut börjat, vidtogos genast alla de försigtighetsmått och spärnings-anstalter för att hindra farsotens kringspridande i Länet, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts då gällande författningar voro medgifne. Den allmänna öfvertygelsen här i provinsen om sjukdomens smittosamma beskaffenhet och farhågan att se den fortplantad och förd in i landet till bruket och sågverken med deras talrika samt ofta mindre snygga arbetare, underlättade spärnings-åtgärderna. Transporterne af brukens effekter till hämnarne, hvarifrån de sjöledes afsändas, afstannade nästan alldeles, medan farsoten der eller i närheten deraf var gångbar. Vid sjukdomens upphörande på hvarje ställe, der den visat sig, iagttogos ytterligare försigtighetsmått med rening och

karantän; och huru man än må anse dessa spärrnings-åtgärder och försigtighetsmått samt deras verkningar, så blef dock farsoten icke allmän här i Länet, utan efter två månaders förlopp sedan dess utbrott, afstamnade den alldeles, och såsom jag vill erinra mig, tidigare än i någon annan af Rikets provinser, som sjukdomen allvarligen hemsökt. Under denna bekymmersamma sjukdomstid visade sig likväl att mycket kan i municipalväg tillvägbringas, och att oakadt förvillelser ofta under sådant sysslande inträffa, hvilka fördrå rättelser, detta i vår äldsta samhällsordning ingående moment dock ännu må kunna i nödens stund med framgång tillitas.

Till afhjelpande af det bekymmer för bergning, som syntes hota den arbetande klassen i Länet, i följd af 1836 års felslagna skörd, behagade Eders Kongl. Majt, uppå min underdåniga hemställan nämnde års höst, icke allenast Nädigst tillåta, att återstoden af det auslag 5,000 R:dr, som Eders Kongl. Majt den 18 Maj 1831 beviljat för anläggning af en väg emellan norra och södra Finnskoga Kapeller och för mossors utdikning inom Elfvedahls och Fryksdahls Häraders Finnbygd skulle få af mig på lämpligaste sätt användas för att bygga en annan nyttig väg emellan Syslebäck i Dahlby Socken, der allmänna landsvägen söder ifrån slutade till Höljes hemman, der Finnskoga Församlings Kapell är uppfördt, utan ock i Näder förklara, att en summa af högst 40,000 R:dr kunde af äldre spanmålskreditif-fonden få påräknas för att i mån af behofvet, fördelad i mindre belopp, af mig utlemnas i räntefria lån till påföljande årets slut till dem af Länets församlingar, hvilka iklädde sig gemensam ansvarighet för återbetalningen inom bestämd tid och åtog sig att använda medlen till beredande af arbetsförtjenst åt sådana församlingarnes invånare, som under året saknade lifsbergning. Under 1837 års vår och sommar kommo likväl få arbetare till vägbyggnaden, och såsom räntefria lån under förenämde vilkor, uttogos det året endast af 9 församlingar tillsammans 7,166 R:dr 32 sk. Man hade ännu bättre förtjenster genom skogshyggen, timmerflottning samt arbeten och transporter för Bruken, än det omnämnda vägarbetet kunde lemna, och de flesta församlingar drogo i betänkanke att åtaga sig besväret med penningelånen och deras användande till arbetsföretag samt redovisande, så länge de sjelfva derförutan hade arbetsförtjenster att erbjuda sina obemedlade medlemmar, eller utan allt för stor tyngd kunde försörja sina fattiga; men 1837 års skörd slog sämre ut än det föregående årets, och stagnation inträffade äfven under 1837 i jern- och trädevaruhandeln, hvarigenom Bruksägare och Timmerhandlare, hvilka redan hade betydliga kapitaler fästade i oförsälda tillverkningar, nödgades dels åt i betydlig mån minska, dels ock att alldeles vägra förlager, som eljest vanli-

gen varit gifna allmogen och arbetare på tjenstbarheter för Bruken, på skogseffekter och timmerflottning. De svåra följderna för den arbetande klassen af detta sällsporda förhållande, visade sig väl icke fullkomligt förr än på vintern och våren 1838, och händelserna under det året utgöra icke föremål för denna Berättelse, men emellertid hade jag, befarande att penninge-tillgångarne i Länets icke voro tillräckliga för införskrifning från sädesrikare provinser af behöflig spanmål till brödföda och utsäde under det följande årets sommar, redan i Oktober månad 1837 hos Eders Kongl. Majt underdånigst anhållit om ett anslag af allmänna medel, att utlånas i berörde ändamål, emot säkerhet, till välkände Handlande, och Eders Kongl. Majt täcktes under den 17 November samma år Nådigst ställa till min disposition en summa af 50,000 R:dr Banko till utlåning för spanmåls-uppköp och bestämd återbetalning Mars månads slut 1839 med 4 procentens ränta. Hvad nytta provinusen i allmänhet dragit af detta låneanslag, som genast efter det medlen i December månad 1837 hit ankommit, utlemnades till 7 handlande i Carlstad och tvenne handlande i Christinehamn, tillhör icke eller denna min underdåniga Berättelse; likväl kan jag nu icke lemna onämndt, att högst betydliga spanmåls-partier på våren och sommaren inskeppades till Länets genom nämnde Handlandes försorg och tillhandahållos Länets invånare för priser ganska billiga och låga i jemförelse till dem, som i nästgränsande provinser den tiden voro gångbara. De 7,166 R:dr 32 sk., hvilka, på sätt ofvan omförmäldt är, 9 församlingar år 1837 uttogo såsom räntefria lån för att bereda arbetsförtjenst åt sina fattiga, hafva enligt lemnade redogörelser blifvit för ändamålet med fördel begagnade; och denna utväg att undsätta sina fattiga, anlätades det följande året af 35 församlingar, så att en summa af 21,200 R:dr då till dem utlånades.

Uti mina förra underdåniga Femårs-Berättelser har jag yttrat och redogjort för min öfvertygelse om olämpligheten af direkta understöd af staten till de behöfvande under inträffande missväxtår. Trogen denna min öfvertygelse, hafva mina underdåniga hemställningar om undsättning för Länets under de nu omförmälte tillfällen allenast afsett tillgång på medel till hitförskaffande och tillhandahållande emot billiga priser af tillräckliga partier spanmål, och till beredande af arbetsförtjenster för de medellösa. De funnos, åtminstone då behovet framträdde samt genom tidnings-artiklar på brukligt sätt utbasunades och förstorades, som ansågo de omnämnde åtgärderna otillräckliga, om icke kraftlösa; men utgången synes mig hafva bevisat motsattsen. Dessutom böra väl icke understöd i något fall vara sådana att de lemna dem som derföre äro föremål, tillfälle att åsidosätta hushållning och eget arbete,

som dock alltid äro de säkraste medlen för den nödställda att hjälpa sig utur sin förlägenhet.

Länets allmänna beskaffenhet.

Den efter min tanke temligen utförliga beskrifning, som jag i mina förra underdåniga berättelser lemnat om Provinsens läge, jordens beskaffenhet och dess vattendrag, torde det tillåtas mig att nu återopa. De till antal oafbrutet tillväxande invånarnes omtanka och arbete för odlingar, för näringarnes förkofran och för lättade kommunikationer verka utan tvifvel efterhand omskapande, men dessa verkningar visa sig icke genast, och det nya skick, som såmedelst framkallas, framskrider långsamt, ofta omärkbart inom ett landskap, hvars jordyta är i allmänhet mager och der inträffande missväxter ofta beröfva den idoge frukten af sitt arbete och tillintetgör haus beräkningar.

Genom utdikning af kärr och mossar och skogsrojningar tillökas årligen, ehuru flere år endast med få Tunneland, den odlade och skördgifvande jorden, men såsom ett större odlingsföretag, som äfven på klimatet må kunna ega inflytande, bör nämnas den uttappning af sjön Uppsjön i Wisnums Härad och Socken, som på enskilda jordbrukares bekostnad blifvit under sednare åren verkställd och hvarigenom en arealvidd af mer än 175 geometriska tunnland med lergrund förmodas kunna inom få år till fruktbarande fält förväntas.

Genom ett enskilt Bolags försorg har en ny väg af nära en mils längd blifvit upparbetad emellan Philipstad och Yngshyttans Gästgifvaregård till undvikande af den mängd svåra backar, som finnas å den gamla, öfver betydliga berg och höjder anlagda vägen deremellan. Icke blott för resandes bättre fortkomst och bekvämlighet är denna väganläggning af synnerlig nytta, utan äfven och egentligen för de tunga Tackjerns och Malmtransporterne, som der oafbrutet fortgå och hvilka å den gamla backiga vägen ej utan stora svårigheter verkställdes.

På allmän bekostnad eller med återstoden af de 5,000 R:dr Banco, som Eders Kongl. Maj:t, enligt hvad ofvan omförmält är, år 1831 behagat ställa till min disposition för att bereda den uteder gränsbandet emot Norrige boende fattige Finn allmogen arbetsförtjenster i eller nära deras hemort, och hvarom i min förra femårsberättelse förmäles, har en vägbyggnad emellan Sysseleback samt Höljes och Båtstad i Dahlby socken af Elfvedahls Härad af nära tre mils längd blifvit företagen, hvilken väg, såsom utgörande fortsättning från Sysseleback norrut af allmänna landsvägen, som genom nämnde Härad löper längs Clara Elf, auses blifva nyttig för kommunikationen med Häradets

nordligaste del och med Tryssilds Prestgård i Norrige samt dervarande skogstrakter, hvarifrån betydliga partier trädvaror ärligen för Svenska Timmerhandlares räkning nedflottas på det omförmälte vattendraget. Denna väg har dock icke inom de ifrågavarande fem åren blifvit fullbordad.

Invånarne.

Enligt Skattskrifnings-längderne utgör Folkmängden i Länet, Städerna inberäknade:

För år 1833, Skattskrifne män	44,897	
d:o qvinnor	46,093	
Befriade män	36,553	
d:o qvinnor	37,032	
		<u>164,575.</u>

För år 1834, Skattskrifne män	46,037	
d:o qvinnor	47,421	
Befriade män	37,736	
d:o qvinnor	38,054	
		<u>169,248.</u>

För år 1835, Skattskrifne män	45,831	
d:o qvinnor	47,309	
Befriade män	38,617	
d:o qvinnor	38,911	
		<u>170,668.</u>

För år 1836, Skattskrifne män	47,921	
d:o qvinnor	49,490	
Befriade män	38,653	
d:o qvinnor	39,057	
		<u>175,121.</u>

För år 1837, Skattskrifne män	49,296	
d:o qvinnor	50,845	
Befriade män	38,647	
d:o qvinnor	39,382	
		<u>178,170.</u>

Medium häraf:		
Skattskrifne män	46,796	
d:o qvinnor	48,231	
Befriade män	38,041	
d:o qvinnor	38,487	
		<u>171,556.</u>

Efter hvad berättelsen för de näst före 1833 förflutne fem åren visar, hade medium af folkmängden för de åren utgjort 157,118 personer. Skillnaden emellan detta och ofvanstående medium belöper sig till 14,438, hvarmed folkmängden i Länet alltså under de ifrågavarande fem åren från och med 1833 till och med 1837 ökat sig; och anmärkningsvärdt synes dock, att minsta tillökningen under dessa åren varit 1835 eller året näst efter det då Riket hemsöktes Cholera farsoten.

Tabellverket utvisar deremot högre och tillförlitligare ziffertal hvad folkmängden i Wermland angår, än förestående utur Skattskrifnings-längderne hemtade summor; och orsaken, att dessa längder och Presterskapets anteckningar äro i betydlig mån skiljaktige, kan icke anses allenast vara den, att åtskilliga personer, vid flyttningar från en till annan ort, af tanklöshet eller äfven med vilja undgå eller undandraga sig skattskrifning. Deremot tror jag den omständighet, att de flesta församlingars protester emot och stora farhåga för Torpare och Dagsverkskarlars inlyttning från annan socken, när de äro gifta, föranleda, att ett ej ringa antal sådane hushåll icke blifva i Skattskrifnings-längderne upptagne. Till Bergsbruket, Timmerhugningen, flottningen och Sägverken i Provinsen erfordras en mängd arbetare, som af dessa näringar och icke af jordbruket, för hvilka de egentligen äro öfverflödige, hafva sin bergning; och till denna klass kan äfven anses höra de så kallade Backstugusittare eller sådane, som efter löfte af jordegare fått på något hemmans skog uppföra stugor till beboende, med ringa eller ingen jord dertill, samt lefva af dagsverkspenningen. När dessa arbetare och Backstugusittare se sig nödsakade, att för bättre utkomst skull flytta till annan ort, än der de först slagit sig ned och gift sig, vägras dem gemenligen af församlingen dit de vilja flytta, att der med sitt hushåll blifva intagne, äfven om dem lyckats, att få löfte om tjänst såsom Torpare hos någon af församlingens medlemmar eller bostad på dess grund; och vid sådane händelser, hvilka ofta inträffa, utan att vara kände af dem som förrätta Skattskrifningarne, blifver vanligen ett sådant flyttande hushåll, åtminstone för året, uteslutet utur Skattskrifnings-längderne. Det må medgifvas, att bland dessa Backstugusittare, hvilkas antal under de sista tjugu åren i åtskillige orter betydigen ökat sig, finnas de fattigaste, mest vanlottade och minst arbetssamma af Länets invånare; — ty smaken för ett visst oberoende och dermed förenad motvilja att tjena leder otvifvelaktigt mången dertill, att skaffa sig en sådan bostad och gifta sig, förlitande sig tämmeligen sorglöst allenast på sin råa arbetskraft; och församlingarne, med skäl befarande, att de flesta af dessa Backstuguhjon eller deras

deras barn skola förr eller sednare falla fattigvården till last, göra derföre allt för att motverka sådane arbetares hushålls inflyttning. Denna arbetsklass är emellertid för Provinsens näringar både gagnelig och behöfzig, och skulle, om dess antal någorlunda rättade sig efter arbetstillfället, men icke såsom händelsen är, å flera orter växte vida derutöfver, vara för fattigvården föga betungande.

Näringar.

Jordbruket, denna Provinsens modernäring, har under den tid, hvarom denna berättelse handlar, icke varit försummad, utan framgått med förbättringar af flere slag, oaktadt skördarne i anseende till missgynnande väderlek under åtskilliga år, såsom 1833, 1836 och 1837, varit svaga. Gräsodlingen har visat sig i ett säkert tilltagande, och jordens cirkulationsbruk med gräsfrosåning och artificiella vallar är allmänare infördt hos allmogen, som insett fördelen deraf; hvarjemte man nu vinlägger sig om åkerjordens omsorgsfullare dikning än tillförene brukligt varit. Genom föranstaltande af Länets Hushållningssällskap har Agronomen Jonsson två till tre månader hvarje år, från och med 1833 tillhandagätt i Länet de landbrukare, som för jordbruket och dermed gemenskap egande ekonomiska företag påkallat hans råd och biträde; och under hans ledning hafva denna tid på flera egendomar förbättrade dikesanläggningar, ängsvattningar, vattenfördämningar, mossodlingar och väg-macadamisering blifvit företagna. Då en blifvande skörd i väsendtlig mån beror derpå, att jorden för densamma ordentligt och väl beredes, har Länets Hushållnings Sällskap för att tillvägabrunga en jordens omsorgsfullare plöjning än den vanliga, infört tällingsplöjningar i Provinsen, enligt Engelsmännens och Skottarnes exempel. Sådane plöjningar verkställdes åren 1836 och 1837, och omfattades med allmänt intresse, hvarom närvaron af Possessionater och allmoge från aflägsne orter vittnade. Utsatte pris och gratifikation till uppmuntran för de tällande utdelades jemväl första året på enskild Possessionats och andra året på Hushållnings Sällskapets bekostnad; och Sällskapet är betänkt att låta dessa tällingsplöjningar fortfara samt af instruktionsplöjningar föregås.

Boskapskötseln. För dess förbättring hafva väl åtskillige Possessionater sökt verka, men allmogens ladugårdar vittna ännu icke om några synnerliga framsteg deri; dock bör man kunna hoppas, att sedan fördomarne emot gräsodlingen nu försvunnit och den, såsom förut omförmäldt är, kommit i tillta-

gande, mera omtanka än hittills, skall egnas åt Boskapsskötseln, och man allmänt inse att densamma måste stå i förhållande till ett förbättradt jordbruk.

Skogarne. Någon hushållning dermed har aldrig varit i Wermland iakttagen och är i sjelfva verket oförenlig med det sätt, hvarpå landet blifvit röjdt och och beboeligt gjordt. Redan för flera tialt år tillbaka har det varit förutsagdt, att skogarne skulle med det brukningssätt, som ägde rum, vara inom få år derefter alldeles uthuggne och medtagne; men skogsägarna läto deraf icke hindra sig att fortsätta den gamla afbrukningsmetoden, och spådomen har visserligen icke ännu gått i fullbordan derföre, att den var grundad på oriktig beräkning både hvad angår konsumtion och återväxt. Invid de större vattendragen äro dock skogstillgångarne nu mera icke betydliga, utan hemtas det mesta timmer, hvarmed sågverken i Länet och vid Trollhättan förses, från de, intill mindre vattendrag, som falla i de större, belägne skogar, och en ej ringa del deraf äfven från trakter i Norrige, hvarifrån timret kan på Clara Elf nedflottas. Önskeligt vore, att jordegare kunde förmås att göra något för de ödelagde skogarnes återväxt, och att iakttaga en mindre förstörande afbrukning än den vanliga, af dem som ännu finnas. Den misshushållning, som hittills ägt rum, utan att Skogarnes fullkomliga utöande deraf redan följt, synes bevisa, att den minsta hushållning med dem skall hafva förmånliga verkningar.

Bergsrörelsen. Grufvubrytningen har under ifrågavarande åren med drift fortgått och malmtillgångarne hafva i de gamla grufvorne bibehållit och för något år äfven ökat sig, hvaremot afkastningen i Långbans grufvor visat sig i bestämdt och starkt aftagande. I afseende å grufvehushållningen har vid Persbergs grufvor ett länge eftersträfvadt mål blifvit ernådt genom flere grufvors förening till ett större Bolag. Den förökade arbetskraft, som betingsafönningen framkallat och den besparing i kostnaden för lysningsämne, som begagnandet af lampor i stället för ljus åstadkommit, hafva väl bidragit till minskning i brytningspriserna, men stegringen i andra materialers pris, serdeles skogseffekternas, har absorberat dessa fördelar. Malmuppföringen har varit följande.

	Bruten Malm.	Plockad och vaskad Malm.
år 1833	45,767 Tunnor	21,441 Tunnor
” 1834	50,825 ”	23,731 ”
” 1835	51,462 ”	20,132 ”
” 1836	54,161 ”	22,126 ”
” 1837	58,654 ”	26,420 ”
	<hr/>	<hr/>
	Summa 260,869 Tunnor	113,850 Tunnor
eller i årligt medeltal	52,173 d:o	22,770 d:o

hvarje tunna beräknad till två Skeppunds Bergsvigt. Sjömalm har blifvit upptagen på flera orter i Länet samt funnen och inmutad uti nästan alla sjöar i Fernebo, Elfvedahls, Fryksdahls, Jösse och Nordmarks Härad. Myrmalm har i synnerhet förekommit i sistnämde Härad, hvarest den på betydliga vidder tillräckelig renhet blifvit anträffad. Skulle förbrukningen af dessa malmer tilltaga eller sättas i förhållande till tillgången, kommer sannolikt malmupptagningen att utgöra en icke obetydlig folknäring.

Röna Koppargrufva i Östmarks Socken af Fryksdahls Härad blef af ett Engelskt Bolag, med till största delen Engelska arbetare bruten ungefärligen halfva året 1833, men utan någon malmvinst. Det är dock anmärkt, att man kunnat anse dessa Engelska grufvu-arbetare i flit, ordning, drift och konstfärdighet förhålla sig till de Svenska som 10 till 1; men de förres aflöning till de sednares som 15 till 1.

Tackjernstillverkningen har vid en del Bruksägares Hyttor, serdeles de Uddeholms Bolag tillhörige och Dalkarls-sjöhyttan betydligt stigit så i tekniskt som ekonomiskt afseende. Användandet af Rostugnar och varmläster har mycket förökad och förbättrat tillverkningen, hvarjemte, genom begagnandet af uppsättningsväg och blåsningens journal, det blifvit möjligt, att ej blott kontrollera blåsningens gång, utan äfven deraf draga resultat, om hvilka man förut endast egde aring. Vid Bergsmanshyttorne står deremot allt på den gamla foten, emedan Bergsmännen ännu icke fattat förtroende för de nya methoderne, utan ihärdigt vidhänga gamla vanor, ehuru handteringen numera på det sättet bringar dem ringa och stundom ingen vinst. Skulle någon af dem vara böjd att vidtaga de tidsenliga förbättringarne, så hindras han deri af de öfrige, som med honom äro i sambruk. Sjö- och Myrmalmer hafva till icke ringa kvantiteter blifvit afverkade vid Sunnemo och Bjurbäcks hyttor och vid en ny masugn, Lyred kallad i Gunnarskogs socken, vid hvilken den första blåsningen lemnat full visshet derom, att af de i Fryksdahls och Jösse Häraders sjöar befintlige sjömalmer kan ett ganska godt guttackjern tillverkas.

Stångjernsmidet har under de ifrågavarande fem åren, af hvilka 1835 och 1836 varit utmärkta genom ovanlig förmånlig afsättning af nämnde vara samt 1837 åter af ett lika oväntadt som starkt fall i priset derä, bedrifvits med synnerlig verksamhet. Den fördelaktiga ställning, i hvilken denna näringsgren de förstnämde tvenne åren befann sig, har föranlett flera nya spekulationer i denna väg, hvarföre år 1836 privilegier å vid pass 22,000 Skeppunds smide inom denna provins blifvit sökte; och kan man antaga, att Wermländska Stångjerns tillverkningen år 1837 uppgått till 110,000 Skeppund. Vid densammas jämförelse med Tackjernstillverkningen befinnes, att

den sednare ej uppfyllt två tredjedelar af Brukens behof. Äfven vid Stångjernsmidiet har man på flera ställen med fördel börjat använda varm luft, och förbättringarne i denna del af jernhandteringen fortgå med raska steg.

Manufaktursmidiet har blifvit tillökadt genom ett vid Stjernfors Bruk, tillhörigt Uddeholms Bolag, inrättadt betydligt svartsmide och genom anläggning vid Lesjöfors Bruk af en Fabrik för tillverkning af Filar. Denna sednare tillverkning har till en början varit förestådd af en, genom Jern-Contorets försorg införskrifven Engelsk arbetare, men hvilken nu mera återvändt till sitt fädernesland, sedan han gjort Svenska arbetare så kunniga i arbetsättet och konsten, att deras tillverkningar kunna tälla med de bästa utländska. Vid Långban har ett Stenslipverk drivits och lemnat arbeten af Grafvärdar, Vaser, Urnor, m. m. som vunnit mycket bifall.

Fabriker, Bruk och öfriga Näringar. Ett Glasbruk har under ifrågavarande tiden blifvit anlagdt och privilegieradt på hemmanet Emteruds grund i Jösse Härad. Värdet af tillverkningarne vid detta Bruk uppgick 1837 till 6,666 Rdr Banco, för hvilka tillverkningar 24 arbetare begagnades.

Äfven har en Tobaksfabrik i Carlstads Stad tillkommit, hvars tillverkning år 1837 utgjorde i värde 13,000 Rdr och hvarmed 14 arbetare sysselsattes.

De äldre i Provinsen varande fabriker samt glas och Pappersbruk hafva under de år, om hvilka berättelsen handlar, fortfarande drivits.

Binäringar. Jagt och fiske idkas både till husbehof och åtsalu, men anses i allmänhet icke såsom lönande näringar, hvaremot allmogens hufvudsakligaste binäringar bestå, såsom jag i mina förra underdåniga berättelser anfört, i kolning och vinterkörslor för Bruken, jemte det allmogen i Sunne, Östra och Västra Emterviks Socknar samt Norra delen af Kihls Härad hemtar betydliga förtjenster både inom Länets och i andra Rikets provinser genom nyplöjning, timring och snickare-arbeten, hvori den äger synnerlig färdighet.

De olägenheter, som innevävarne i Länets medlersta och Södra delar, äfvensom i andra provinser erfarit af utvandringar, hvilka ofta och i synnerhet efter felslagen skörd göras af den fattiga och i allmänhet mindre arbetsamma befolkningen i Fryksdahls och Elfvedahls Häraders Finnbygd och Nordliga trakter, föranledde mig att, enligt mångas önskan år 1833, uppmana Länets innevävare till bidrag i ändamål att uti hemorten sysselsätta och gifva tillfälle till arbetsförtjenster åt denna vanlottade befolknings qvinnor, hvorigenom åtminstone de med sina barn kunde från utvandringar afhållas. Icke obetydliga sannanskott skedde i följd deraf och emottogos af en Kommitte bestående af åtskillige i orten boende, för saken nitälskande Ståndspersoner

Dessa sammanskott uppgingo dels till 74 tunnor Hafra, som afsändes till orten utom den säd, som församlingarne i Fryksdahls Härads Öfre och Nedre Tingslag insamlat och till Kommitterade direkte aflemnat, dels och af värdet för den spannmål, hvilken lefvererad in natura på aflägsnare orter, der blifvit försäld och af kontanta gåfvor, utgörande sammanräknade 954 R:dr 44 sk. 1 rst. Banco. Genom Kommitteéns försorg inköptes ull och utlemnades till allmogen för spinning samt tillverkning af strumpor och Vallmar, och arbetslönerne betaltes i säd, sill och salt, beräknade till billiga priser. I början gick arbetet ej fort, derföre att många af de fattiga qvinnorna saknade färdighet i att karda, spinna, sticka och väfva, ehuru de med glädje omfattade tillfället till arbetsförtjenst, men genom det nit, som en af Kommitteéns ledamöter, Förvaltaren på Thorsby Bruk B. M. Ullman, visat för saken, har den inom Fryksände och Östmarks Socknar haft sådan framgång, att betydliga partier Vallmar ända till 1000 alnar och äfven derutöfver, årligen från nämnde Socknar ankommit till marknaderna här i Länet för att afyttras. Den sålunda skapade näringens fortskridande beror dock ännu helt och hållet derpå, att någon i den aflägsna orten boende ståndsperson vill fortfarande egna tid och möda till rudimateriers upphandling och utlemnande, arbetslönernes betalning och tillverkningarnes försäljande.

Handel i Landet. Såsom jag i mina förra berättelser omförmält, drifves den med tackjern, stångjern, trädvaror, spannmål och andra förnödenheter för Bruken; och afsättas på Götheborg till utrikes export Provinsens betydliga produkter af jern- och trädefflekter.

Den Kanal och Slussanläggning vid Sefle i Näs Härad, som i min förra femårsberättelse omtalas såsom beslutad, till förbättring af segelleden ifrån Sulvik i Jösse Härad genom Gillbergs och Näs Härader till Wenern, har nu blifvit fullbordad och är 1837 till begagnande öppnad. Till arbetet har Eders Kongl. Maj:t nädigst behagat anstå af Statsmedel 91,000 R:dr; och Aktieegares teckning uppgå dessutom till 50,000 R:dr. Ännu återstå dock för Kanal-Bolaget att verkställa ~~åtskilliga muddrings~~ arbeten i vattendraget ofvan Byelfven, der kanalen är byggd, för att göra det segelbart för så djupgående fartyg, som vanligen begagnas för segelationen emellan Wenerns hamnar och Götheborg; varande kanalens dimensioner desamma, som de vid Trollhättan.

För att bereda en genare kommunikation emellan Carlstad och Wenern, än den gamla å Clarelffvens vstra arm till Skoghalls hamn, belägen nära tre fjerdedels mil från staden, och för att erhålla en bättre och säkrare hamn än den nyssnämnda, i hvilken fartygen ligga för öppen sjö, är ett annat ka-

nalarbete år 1835 jemväl påbörjadt öster om Carlstad emellan Clarelfven och det vid en vik af Wenern belägna Kanikenäset, der ny hamn kommer att byggas. Hela sträckningen af denna kanal-linia utgör 3,000 alnar och dimensionerne i kanalen äro afpassade efter de breda och grundgående fartyg, som begagnas till transporter på Clarelfven. Till arbetet har Eders Kongl. Maj:ts Nådigst beviljat ett Statsanslag af 36,000 R:dr och Aktieteckningen dertill utgör en summa af 44,700 R:dr, som sedermera med femtio procents tillskott blifvit ökad.

Vid tvenne af de för varutransporterne hinderliga vattenfallen i Clara elf, der varorna måste utlastas öfver Eden, förbi fallen fraktas och derefter åter inlastas, nemligen: vid Munkfors och Forsshaga, hafva, till betydlig lättnad i dessa landtransporter, jernvägar på enskildtas bekostnad blifvit inrättade hvardera af vid pass 1,000 alnars längd. Vid Forsshaga är jernvägen dubbel och anläggningen beräknad på all möjlig fortgång i transporten.

Wermlands Provincial-Bank började sin verksamhet år 1833 och har allt sedermera, under en noggrann förvaltning fortsatt sin rörelse och till ortens invånares nytta och belåtenhet uppfyllt sin bestämmelse såsom kreditanstalt till stöd för Provinsens näringar. Under sådana utomordentliga förhållanden som 1837 års felslagna skörd och derpå följande fullkomliga stagnation i ortens andra hufvudnäringar, jern- och trädvaruhandeln, kunde visserligen icke Provincial-Bankens tillgångar vara tillräckliga för dessa näringars idkare att hjälpa dem utur förlägenheten, och för handlanden till spanmåls uppköp; men förutan Banken hade tillståndet här i Provinsen den tiden otvifvelaktigt varit vida bekymmersammare, än det blef, och inrättningen behöll dock äfven under denna olycksperioden sin kredit. Redogörelse för Bankens förvaltning och tillstånd, utvisande beloppen af dess fond, utlåningar och vinst, har för hvarje år varit i allmänna Tidningarne införd, hvarföre jag tror mig icke böra här någon sådan redogörelse upptaga.

Politisk Författning.

Kammarverk. Under de fem ifrågavarande åren hafva inga ödeshemman blifvit upptagne eller några hemman i ödesmål förfallne; men genom skattläggning af rekognitions-skogar hafva inom Öster-Sysslets Fögderi tillkommit $\frac{3}{4}$ delars mantal.

Under nämnde år hafva hos Eders Maj:ts Befallningshafvande förordnanden blifvit för Landtmätare sökte och utfärdade att verkställa 484 laga skiften och 137 andra förrättningar.

Statsbidrag. De hafva utgått med mer eller mindre svårighet, allt efter beskaffenheten af det föregående årets skörd, och konjunkturen derunder för öfriga hufvudnäringar. I vissa orter, såsom Nordmarks och en del af Jösse Härad, hafva under flera efter hvarandra följande år å skatterna betydliga rester uppkommit, som icke utan stränga åtgärder och mycken möda kunnat indrifvas. Detta förhållande torde få egentligen tillskrifvas den omständighet, att dessa orter, vid de inträffade missväxterna, varit deraf mera lidande än Länet i öfrigt; men måhända äfven till någon del, en ojemnhet i fördelningen af skattebördorna, eller att åtskilliga hemman i Nordmarks Härad äro till sin natur för svaga att draga de dem tillhörande onera.

Politie. Någon förändring i Länets indelning, eller några för provinsen särskilt gällande föreskrifter, i afseende å dess administration hafva icke under den ifrågavarande tidrymden tillkommit.

Skolor. Tvenne nya sådana, hvori Vexelundervisnings-metoden följes, hafva blifvit inrättade, den ena i Nyeds Socken och den andra vid Thorsby Bruk i Fryksände Socken: men Allmogen fortfar ännu mångenstädes, der skolor icke finnas, att för sina barns undervisning begagna ambulatoriska Skolmästare.

Hälsövård. På Kurhuset här i Carlstad hafva under uppbördsåret från den 1 Maj 1836 till samma dag 1837 blifvit vårdade 251 och på Lazarettet härstädes 78 patienter, hvartill kostnaden utgjort, för Kurhuset 4,960 R:dr 10 sk. 2 rst och för Lazarettet 1,205 R:dr. På Philipstads Kurhus hafva under samma tid 4 patienter varit intagne, för hvilka underhålls-kostnaden uppgått till 45 R:dr 42 sk. 8 rst.

Fattigförsörjning. I detta ämne eller hvad angår fattigvårdens tillstånd i Länet, orsakerna till fattigdomens tilltagande jemte hvad mera dermed sammanhang äger, har jag, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning den 30 November 1837, i underdånighet afgifvit omständeligt utlåtande, hvars innehåll jag alltså nu anser mig böra, till undvikande af vidlyftighet, underdånigst åberopa. Detta utlåtande, äfvensom de uppgifter, hvilka Presterskapet aflemnat och som utlåtandet medföljt, visa, att församlingarne i allmänhet på lämpligt sätt draga försorg om sina fattiga; men anmärkas bör, att då missväxt och upphörandet för något år af de vanliga arbets-förtjensterna vid Bruken och timmer-transporterna understundom förvandla större delen af befolkningen uti en och annan af Socknarne inom provinsens norra del till behöfvande, kan en sådan medellös församlings fattigvårdsanstalt vid slika utomordentliga fall icke vara tillfyllestgörande, utan måste andra hjälpmedel för dessa be-

höfvande då sökas och beredas, hvilka jag förut i denna underdåniga berättelse jemväl angifvit.

Sparbanker. De tvenne så beskaffade inrättningar, som, enligt hvad min förra underdåniga Berättelse innehåller, i Länets finnas, nemligen: den ena i Carlstad, stiftad 1822 och den andra i Philipstad, inrättad 1823, hafva under de fem åren, om hvilka nu fråga är, varit mycket anlitade och måste således anses hafva uppfyllt sitt ändamål.

Uti Carlstads Sparbank uppgick behållningen af der insatte medel vid 1837 års slut till 144,376 R:dr 39 sk. eller 100,691 R:dr 10 sk. mer än vid 1832 års utgång. Och uti Philipstads Sparbank var nämnde behållning den 30 November 1837 10,576 R:dr 20 sk. eller vid pass dubbelt så stor som vid samma tid 1832.

Veterinär-Inrättning. Den genom Länets Kongl. Hushållnings-Sällskaps försorg för vid pass 20 år sedan här vid Carlstad bildade Veterinär-austalt fortfar ännu och förestås af en Djurläkare, som åtnjuter en dock ringa lön på stat, med förbindelse att, emot betalning efter taxa, vid förefallande boskaps-sjukdomar tillhandaga.

Städer. Länets trenne städer Carlstad, Christinehamn och Philipstad befinnas i afseende å deras handel och handtverkerier, samt äfven invånarnes antal, i nära enahanda tillstånd, som då min förra underdåniga femårsberättelse afgafs. Om någon egentlig tillväxt och förkofran i städernas omförmälte borgerliga rörelser således icke kan anses vara vunnin under de fem åren, som denna Berättelse omfattar, bör det dock erkännas, att ett tillbakagående i välstånd, så vidt det förut existerat, icke eller kunnat bemärkas. Af den kanal- och hamnbyggnad, som, enligt hvad ofvan förmält är, blifvit vid Carlstad företagen, kan måhända i en framtid denna stads handel tillskyndas fördelar, hvilka dock ännu icke kunna med visshet beräknas.

De föreskrifter, som från äldre tider varit gällande, angående villkoren för bosättningar och burskaps vinnande i Philipstad, och enligt hvilka ingen fick der i staden idka handel eller handverk, utan att äga så kalladt nummer eller skogsrep, hvaraf endast ett bestämdt antal kunde innehafvas af handlande och likaså af handverkare, — föreskrifter, som afsett att hindra stadens tillväxt på Bergslagens bekostnad eller till dess skada i afseende på skogs-konsumtionen, hafva, genom Eders Kongl. Majts Nådiga förordnande den 13 Augusti 1835, blifvit i så måtto upphäfd eller ändrade, som stadgad är, att de rörande bosättningar och burskaps vinnande för Svenska städer i allmänhet gällande föreskrifter skola äfven för Philipstad tjena till esterrättelse.

Hvad

Hvad inflytande detta stadgande kan hafva på staden och dess näringar har dock icke kunnat visa sig under den korta tid, som, sedan det tillkom, förflutit.

De tvenne tabeller, hvilka, enligt Nådigs föreskrift, böra åtfölja denna Berättelse, varda underdånigst bifogade. Carlstad å Lands-Kansliet den 23 December 1839.

JOHAN af WINGÅRD.

H. F. OLDEVIG.

